

Collison, Robert L.:

A KÖNYVTÁROS ÖNVIZSGÁLATA

Az elmúlt tíz év folyamán a könyvtárosok sok országban a kritikák özönével találták szembe magukat. Ez annál meglepőbb, mert a könyvtárak nagyon régóta bebizonyították, hogy alkalmasak a közönség életének átalakítására és belső gazdagítására. A támadások, a takarékoság - a mindig hatásos választási jelszó - nevében elsősorban azoktól indultak ki, akik a pénzügyeket intézik. E támadások viszonylag értelmetlenek, sőt hasznosak lennének, ha nem támogatná őket sok olyan művelt férfi és nő, aki kitart amellett a felfogás mellett, hogy a könyvtárakat vagy emberbaráti vagy olyan intézményeknek kell tekintenünk, amelyeknek a nyújtott szolgáltatásokat meg kell az olvasóknak fizetniük. A támadás gyakran csak közvetett: így például igen csekély összegre csökkenthetők a könyvvásárlásra szánt hitelek; korlátozni lehet a könyvtár nyitvatartási idejét; vagy "jobb időkre" halasztható a személyzet-utánpótlás kérdése, vagy azoknak a helyiségeknek a megszerzése, amelyekre pedig a könyvtárnak égetően szüksége van.

A könyvtáros számára nagy megrázkódtatás, mikor először tapasztalja, hogy a könyvtárat igazgató - szakemberekből és üzletemberekből álló - bizottság nem egészen osztja azokat a könyvtárvezetési elveket, amelyeknek értékét pedig már régen elismerték. Amikor pedig megállapítja, hogy egy bizonyos eszményképhez való ragaszkodás, amely egyre kicsendül ezeknek az embereknek választói beszédeiből, tisztára szinlelt volt, kénytelen fölvetni maga előtt azt a kettős kérdést: miért vannak egyáltalában könyvtárak? és: ő maga miért lett könyvtáros? Az ilyen lelkiismeretvizsgálat egyébként is üdvös lesz, ha az ezekre az alapvető kérdésekre adott válaszok tisztán állnak majd előtte és ha ő maga is meg lesz győződve értékükről.

A könyvtárosnak meg kell őriznie lelkesedését és az eszményekhez való hűségét.

Az évek multával sok társadalmi munkás elveszti azt a lelkesedést, amelyet pályája kezdetén érzett és fájdalommal tapasztalja, hogy egyelőre vagy esetleg véglegesen nem tud többé hinni munkája értékében. Egyes esetekben a hiba a szakmai képzés jelenlegi szervezetében rejlik. Aki orvos, könyvtáros vagy tanító akar lenni, az komoly tanulmányokat folytathat, amelyek alkalmassá teszik választott hivatása betöltésére. Tanulmányai során megszerzi azokat a társadalmi, történeti, erkölcsi és hivatása irányítóelveit jelentő ismereteket, amelyek - fejlődésének ezen a fokán - biztosítják róla, hogy helyesen választott. De azért, ha a buzgó és formálható szellemű diák professzoraitól, akik telve vannak az általuk előadott tárgy iránti lelkesedéssel, megkapja is a szükséges felvilágosítást, nem bizonyos, hogy tíz vagy husz évvel később ezeket a gondolatokat ugyanolyan meggyőző módon fogja tudni előadni annak a közigazgatási szervnek vagy bizottságnak, amely kevés hajlandóságot mutat a nemes, de gyakorlati alkalmazásában költséges elvek elfogadására. Az eddig eltelt idő alatt a könyvtáros ugyan bizonyára értékes gyakorlati tapasztalatokat szerzett, amelyek segítségével kiegészítheti és megszilárdíthatja elméleti ismereteit, de oly sok volt a tennivalója, hogy talán sohasem gondolkozhatott el újból azokon az elveken, amelyeken munkája alapszik. Ezért azután egy egészen ártatlanul felvetett kérdés az igazgatóság valamelyik tagja részéről váratlan és nyugtalanító visszhangot kelthet lelkében, hirtelen felelevenítve a kételyeket, amelyek azon évek során gyülemlettek fel benne, amikor reményszegetten, vagy úgy élt, hogy hasztalanul próbált megértő támogatást biztosítani a közönség részéről. Márpedig a kételyektől marcangolt könyvtáros elveszett ember, éppen úgy, mint minden más társadalmi munkás, aki nem tud kielégítő választ adni a benne felvetődő kérdésekre.

Ezek a nehézségek részben annak az elszigeteltségnek tulajdoníthatók, amely a könyvtárosok osztályrésze. Valóban, nincs még egy olyan szellemi pálya /a muzeológusokét kivéve/, amely ilyen kevés embert foglalkoztatna; s túlságosan is igénybeveszi a könyvtárosokat napi aprólékos munkájuk, hogysen más helységben vagy más országban élő kartársaikkal olyan gyakori kapcsolatot tudjanak létesíteni, mint a többi társadalmi dolgozó. Igaz, a könyvtárosoknak rendkívül gazdag dokumentációs anyag áll rendelkezésükre, ebben azonban inkább csak a könyvtártechnikára és a könyvtári anyagra vonatkozó gyakorlati utmutatásokat találunk, mintsem elméleti vagy általános jellegű tanulmányokat. Vagy talán nem is kell sajnálnunk, hogy minden korszakban újra meg újra fel kell vetnünk a kérdést: mit képviselünk? mire irányul törekvésünk? - és - ami még fontosabb - hasznos munkát végzünk-e?

A könyvtárak a közhangulatot tükrözik.

Mikor könyvtáros lettem, meg voltam róla győződve, hogy a könyvtárak és a könyvek minden problémát meg tudnak oldani. Szentül hittem: ha mindazok, akik olvasni tudnak, a könyvtárba járnának, sokkal jobb dolga lenne mindenkinek. Ezért igyekeztem rávenni ismerőseimet, hogy iratkozzanak be a legközelebbi könyvtárba, hogy töltsenek ott több időt és több könyvet vegyenek kölcsön. Azóta ez a meggyőződéseim vesztett határozottságából; mégsem sajnálom, hogy áttestem ezen a korszakon, mert egyesekben olyan közömbösséget, sőt ellenszenvet fedeztem fel a könyvtárak irányában, amiről azelőtt sejtelmem sem volt. Most már tudom, hogy a könyvtárak igen híven tükrözik a lakosság hangulatát és hogy csak azok a könyvtárak működhetnek eredményesen, amelyek a helyi lakosság részéről megnyilvánuló ószinte fejlődés és haladás vágyának köszönhetik létüket. Jobb tehát szerényen kezdeni és sohasem szabad siettetni a dolgokat. Éppen ezért ha egyik napról a másikra olyan könyvtárat állítanának fel Adisz-Abebában, amilyen a New York Public Library - amelyik egyike a legkorszerűbb, magas fejlettségű technikával dol-

gozó intézményeknek - nem hiszem, hogy hosszú évekig komolyabb sikerekkel dicsekedhetnének. Valóban arra van szükség, hogy az illető közösség méltó legyen a maga könyvtárára és hogy a könyvtár alkalmazkodjék a közösség szükségleteinek a fejlődéséhez. Ha egy könyvtárbusz időnként meg-megjelenik valamely közösségben, hogy könyveket adjon kölcsön, a lakosság előbb-utóbb azt fogja kívánni, hogy állandóbb jellegű és gazdagabb állományú könyvtári szolgálattal rendelkezzenek. Bosszantani fogja őket, hogy a könyvtárbusz látogatásai ritkák, rendszertelenek és esetlegesek, hogy az állomány lassan cserélődik ki és kezdik mérlegelni annak a lehetőségét, hogy a közösségben fiókkönyvtárat létesítsenek. Így jönnek létre a legbuzgóbb olvasócsoportok. Kétségtelen ugyanis, hogy egyeseknek természetből hajlamuk van az olvasásra; rendszerint éppen az ilyenek azok, akik jól neveltség és társadalmi magatartás szempontjából is élen járnak.

A könyvtáros mint társadalmi munkás.

A szakmai képzés modern fogalma, amelynek jegyében a könyvtárosi pályára kíváncsozó fiataloknak azt mondjuk: "tanulnotok kell", biztosítékot nyújt ugyan arra, hogy meg fogják szerezni az alapos szakértelmet, de nem nyújt egyben arra is elég lehetőséget, hogy meggyőződjenek róla: elég szilárd-e a hivatástudatuk. Hasonló körülmények között jut el sok művész is a kétségekig és a kétségbeesésig. A könyvtáros feladata a társadalmi munkának szervező része és tőle az erőkifejtés és odaadás legmagasabb mértékét követeli meg; hosszú munkaidejét gyengén fizetik, társadalmi tekintélye igen szerény. Hogy ezt a munkát valaki egy életen át végezze, - még pedig sikerrel - ahhoz az szükséges, hogy egész életén keresztül megőrizze ezt a meggyőződését: a könyvtárak hasznos intézmények és ő maga hasznos munkát végez. Milyen sok könyvtáros tette fel már magának a kérdést, vajon valóban rendelkezik-e azokkal a tulajdonságokkal, amelyek hivatása gyakorlásához szükségesek: mert a könyvek szeretete csak a könyvbarát jellemző vonásához,

hogy valaki jó könyvtáros legyen, ezenfelül még annak a váagnak is meg kell lennie benne, hogy másokkal megossza az olvasás örömet, hogy segítse őket: a könyvekből csakugyan okulást merítsenek és mindennapi életükhöz segítséget és ösztönzést nyerjenek. Ha nem úgy tölti be hivatását, hogy hálát épp oly kevéssé vár, mint a jó családapa, akkor keservesen fog csalódnai. Az emberek nem érznek hálát tudatosan és állandóan az utkaparók, a postások vagy a vízművek munkásai iránt: úgy tekintik e munkások szolgáltatatait, mint magától értetődő dolgokat. Hasonlóképpen, ha a könyvtáros azt akarja, hogy munkája eredményes legyen, meg kell elégednie azzal a névtelen és néma megbecsüléssel, amely minden külső hála nyilvánítás nélkül kijár mindazoknak, akik biztosítják a közszolgáltatások jó működését. E szolgáltatásokról csak akkor beszélnek felhasználók, ha hiányosan működnek.

Van Afrikának egy vidéke, ahol az a szokás, ha egy falunak a lakói taníttatni akarják gyermekeiket, meghívják egy tanítót, hogy lakják náluk. Házat építenek neki, azután pedig iskolát: nem adnak neki fizetést, de mindenről gondoskodnak, amire neki és családjának szüksége van, mivel a tanító nagy tekintélynek örvend. A tanító viszont a maga részéről minden tőle telhetőt elkövet, hogy a falunak és a gyermekeknek hasznára legyen: ha megbukik ebben az igyekezetében, elküldik. Sok könyvtáros szeretné, ha a helybeli lakossággal ilyen közvetlen kapcsolatai lennének. Minthogy azonban társadalmunk legtöbb vonatkozásában sokkal bonyolultabb felépítésű, azokat az alapelveket, amelyeket evvel a példával kívántunk szemléletessé tenni, gyakran elfedik a politikai vagy társadalmi tényezők sakkhuzásai, vagy - ami még rosszabb - az emberek közönyössége. Mégis a tisztán látó könyvtáros tudja, hogy ő is lényeges része a helyi közösségnek és hogy ez a közösség szellemi szükségleteinek kielégítésére alkalmazza őt, éppen úgy, ahogy a tanítót gyermekeinek tanítása céljából alkalmazza. Hogy a könyvtáros mennyire tudja betölteni az uttörő szerepét abban a közösségben, amelyhez tartozik, az nagymértékben a körülményektől függ:

néha például dönthet afelől, hogy ezt vagy azt a kiadványt kitegye-e a könyvespolcra, még akkor is, ha az nem felel meg a közismert szükségleteknek. Egyes ilyen döntései talán helyesek, más-
kor viszont tulságosan befolyásolhatja választásában egyéni ízlése annyira, hogy félreismeri a közönség valódi érdekeit.

Aki a könyvek világában él, könnyen elveszitheti a kapcsolatot a mindennapok valóságával; az a könyvtáros azután, aki beleesik ebben a csapdába, nemcsak egyéni sikerét veszélyezteti, hanem a könyvtárát is. Hogy hiven és hasznosan szolgálja tehát a közösséget, tudomással kell bírnia a helybeli lakosság minden - ipari, kereskedelmi, művelődési vonatkozású - tevékenységéről s valamennyi törekvéséről. Fel kell tudnia áldozni szabad ideje egy részét, hogy részt vegyen a különböző bizottságok és minden egyéb külső vállalkozás munkájában, ahol közreműködése hasznos lehet. Csak ezen an áron teheti könyvtárát olyan "elven erővé a közönség szolgálatában", hogy környezetében senkinek sem fog eszébe jutni feltenni a kérdést: "Mire való a könyvtár?" vagy "Mire való a könyvtáros?"

Eredeti cím: L'examen de conscience du bibliothécaire.

Megjelent: Bulletin de l'UNESCO à l'Intention des Bibliothèques.
1958. 7.no. 153-155., 165.p.

OSzK.ford.sz.: 1970.